

Lietuvos meno kūrėjų asociacija

Rolandas RIMKŪNAS - apie meną ir ataskaitas

2013-06-07

ŽURNALAS: LITERATŪRA IR MENAS

TEMA: Dailė

AUTORIUS: Kęstutis Šapoka

DATA: 2013-06

Laukiant „Dulkių ir žvaigždžių“ tomo Kęstutis Šapoka

Su VDA Kauno filialo dėstytoju **Rolandu Rimkūnu** kalbasi **Kęstutis Šapoka**

Artūro Valionio nuotrauka

Kalbamės iš pirmo žvilgsnio apie „šalutinį“ dalyką. Ne apie kokią parodą ar meną, o apie biurokratinį, konkrečiau – VDA – kontekstą. Gal galėtum skaitytojams paaiškinti, kodėl nusprendei pasiūlyti pasikalbėti būtent apie tai?

Viename „Kultūros barų“ numeryje užstrigo tavo straipsnio „Tuštoka postidėja“ vieta, kur kalbi apie dėstančiųjų VDA parodų „nomenklatūrinį versliuką“. Atsirado noras pratęsti šį pokalbį, kadangi jau senokai, nuo 1994 metų, dirbu VDA Kauno dailės fakultete ir tiesiogiai esu visų švietimo, kultūrinių ir kitokių „reformų“ dalyvis. Gal tiksliau būtų sakyti – vienas iš vykdytojų.

Man, nuo studentavimo laikų nebeturinčiam su VDA artimesnių ryšių, tas biurokratizmas, įsismelkęs į kūrybos sferas, buvo naujiena. Gal galėtum man, naiviam žmogui, paaiškinti šitos sistemos, pavyzdžiui, „nomenklatūrinio versliuko“ veikimo mechanizmus?

Kiekviena valstybė per savo mokslo įstaigas vykdo savo politinius, socialinius ir ekonominius tikslus ir siekius. Aiškiai matome, kaip anglakalbės valstybės per gerai finansuojamą savos kultūros sklaidą ima ekonomiškai ir kultūriškai dominuoti daugelyje Europos valstybių. Aiškiai jaučiame ir didžiųjų kaimynių norą per savąją kultūrą daryti įtaką Lietuvoje. Tam skiriamos didelės lėšos ir nemažos ideologinio marketingo pajėgos. Toks noras dominuoti yra suprantamas ir logiškas. Kitas klausimas, ar Lietuvos valstybė per savo kūrybinį potencialą vykdo savarankišką, ekonominę, socialinę politiką, ar per tam tikrus mechanizmus yra tapusi didesniųjų

rinkų žaidėjų politinių, ekonominių, kultūrinių siekių ir tikslų, reklaminės sklaidos lauku? Šitas klausimas nėra vienareikšmis, tačiau yra svarbus dėl paprastos priežasties – ar mes norime bent iš dalies išlikti savarankiški ir žmogiškai orūs.

Vaidiname rusų autorių pjeses ir gauname rusiškus prestižinius apdovanojimus, smerkiame terorizmą ir gauname anglakalbių šalių premijas, atliekame vokiečių kompozitorių muzikinius kūrinius ir esame Vokietijoje apdovanojami, rūpinamės lenkų kultūriniu paveldu ir gauname lenkišką medalį, literatūroje vadiname save žydšaudžių tauta ir gauname piniginių paskatinimą. Nesakau, kad to nereikia, bet ar pakanka?

Paradoksas – atrodo, kad „grynosios kūrybos“, paremtos pseudoidealizmu ir visokiomis labai „aktualiomis“ meninėmis „problemomis“, esmė ir yra neturėjimas savarankiškos, gerai finansuojamos, žmogiškai orios kultūros politikos. Dalis kultūrinės rinkos dalyvių pradeda ieškoti finansavimo iš kitų šaltinių. Kiti šaltiniai pasiūlo savas „aktualias“ menines „problemas“.

Reikia pripažinti kad dažnai „prestižinių“, „aktualių“ ir „tarptautinių“ parodų „meninė problema“ tampa tiesiog tam tikru asmeniniu pajamų šaltiniu. VDA šiuo metu egzistuojanti dėstytojų piniginių skatinimo sistema tiesiogiai priklauso nuo kuo didesnio dalyvavimo tokiuose renginiuose. Renginių organizatoriai taip pat nesnaudžia. Už sudalyvavimą tokiose „prestižinėse“, „aktualiose“ (ir tarptautinėse) parodose renkami mokesčiai. Pats jau šiais metais gavau asmeninius pakvietimus į dvi Portugalijoje ir vieną JAV, kaip rašo organizatoriai, „prestižines“ ir tarptautines grafikos meno parodas. Dalyvio mokestis – 50 eurų. Atrodytų, nedaug kainuoja nusipirkti prestižiškumą ir VDA „bonusą“, bet peržiūrėjus internete praeitų bienalių dalyvių skaičių, paaiškėja, kad tokių „išskirtinių“ asmeninių kvietimų buvo išsiuntineta keli šimtai. Parodų organizatorių ir dalyvių piniginiai mainai pradeda suktis, kažkam net pasiseka užsidirbti. Ir tai yra besimokančiojo, būsimos menininko savastis ir siekis? Tai yra valstybinės institucijos politika?

Paminėjai paslaptinę „bonusą“. Kas yra „prestižinių bonusų politika“?

Tai yra tokios ataskaitinės lentelės VDA dėstytojams, kurios pildomos metų pabaigoje ir po to pateikiamos kažkokiai specialiai komisijai. Komisija įvertina aukštosios mokyklos dėstytojų „pasiekimus“ balais pagal kažkieno sukurtą skaičiavimo metodiką. Vėliau kažkas VDA tuos skaičiavimus verčia piniginiiais priedais.

Pavyzdžiui, aukščiausia balų suma rašoma už reikšmingą meno kūrinio atlikimą / skelbimą „prestižiniame“ kontekste ar reikšmingą kūrinio realizavimą užsienio užsakovui, už pasaulinio garso atlikėjų viešai atliktus kūrinius, kuriuos įsigijo „prestižinis meno muziejus“, galerija; už dalyvavimą ar apdovanojimą, kaip jau minėjau, „prestižiniame meno renginyje“ ar konkurse ir tokių renginių kuravimą; už meninį tyrimą, jo publikaciją pripažintame užsienio leidinyje.

O jau „trečio lygio“ (t. y. „žemiausio“ lygio) meno kūriniai yra tie, kurie skelbiami Lietuvos kontekste, ar kūriniai, realizuoti užsakovui, taip pat pripažintų Lietuvos atlikėjų viešai atlikti kūriniai ir kūriniai, kuriuos įsigijo Lietuvos meno muziejus, galerija, bei dalyvavimas ar apdovanojimas meno renginyje ar konkurse Lietuvoje, kūrinio pristatymas jungtinėje kolekcijoje Lietuvoje, edukacinę reikšmę turinčių meno renginių kuravimas.

Kitaip sakant, jei architektas pastatė sporto rūmus Lietuvoje, jis yra vertinamas trimis pozicijomis žemiau nei ekslibrisų kūrėjas, kuris nusiuntė pora popieriukų į kokiame nors Japonijos universitete vykstančią estampo parodėlę ir gavo ten neva „prestižinį“ apdovanojimą.

Pavyzdžiui, menininkas, dirbantis su neįgaliais asmenimis meno terapijos srityje Lietuvoje niekada negali būti įvertintas taip, kaip už valstybės pinigų išvežtas dailininko darbelis kartu su krūva kitų paveikslėlių į „prestižinę“ Venecijos bienalę.

Taip, Venecijos bienalės sureikšminimas ir suabsoliutinimas pas mus tiek tarp dailėtyrinink(i)ų, tiek tarp dailinink(i)ų, tiek ir tarp meno funkcionierių jau peržengė visas kvailumo ribas... Grįžkime prie kito „grynosios“ biurokratijos aspekto, pavyzdžiui, auditų. Kas tai yra ir kaip jie gerina studijų kokybę?

Esame pergyvenę jau du tarptautinius auditus, studijų kokybės vertinimo centro išvadas, užpildę šūsnis popierių ir lentelių, prirašę vizijų ir ataskaitų. Gerai, kad tarptautiniai auditai privertė mus susimąstyti apie savo padėtį tarptautinėje meno mokyklų rinkoje. Gerai, kad tarptautinis auditas privertė susisteminti VDA vykdomas studijų programas. Iki tarptautinio audito mes nežinojome, kas yra kompiuterinės informacinės studijų sistemos.

Tačiau be tarptautinio audito patarimų ir studijų kokybės vertinimo centro verdikto veikia ir kiti veiksniai – krepšelių ir centralizuota stojimo sistema, geografinė-kultūrinė aukštosios mokyklos padėtis, aukštosios mokyklos materialinė bazė, infrastruktūra, demografinė krizė ir t. t. Paradoksas – kai kurios tarptautinio audito labai gerai įvertintos programos nesurenka norinčių besimokyti studentų.

Susidaro išpūdis, kad visų šitų, dažniausiai – popierinių, reformų ir studijų kokybės gerinimo mechanizmas įgyja parazitinio organizmo bruožų. Po skambiais žodžiais dažnai slepiasi nemaži honorarai tikrintojams, auditoriams, vertintojams, esamos ar naujai kuriamos darbo vietos.

Kokią tavo, kaip dėstytojo nuomone, ideologiją transliuoja VDA „meninės programos“? Jei, žinoma, apskritai kokia nors aiškesnė vieninga vizija egzistuoja? O gal kiekviena katedra turi labai aiškią savo ideologinę programą?

Pasakysiu trumpai ir kiek ironiškai: pagrindinė „meninių programų“ ideologija šiuo metu – kaip išlikti. Dėl demografinės krizės ir vis mažėjančio finansavimo prasidėjo žūtubūtinė kova dėl krepšelių skaičiaus, valstybinių „grantų“, kitaip sakant „energetinių resursų“. Šitos kovos akivaizdoje VDA „meninės programos“ visais įmanomais būdais konkuruoja viena su kita ir su likusiomis kitų Lietuvos aukštųjų mokyklų „meninėmis programomis“. Savanoriškai mokėti už studijas VDA ir už keliasdešimt tūkstančių įgyti nuolatinės ir orias pajamas negarantuojantį meno bakalauro ar meno magistro diplomą – tikrai labai nedaug norinčių. Reikia pastebėti, kad architektūros ir dizaino padėtis kiek geresnė.

Dėl to apie vieningą „meninių programų“ viziją, mano supratimu, šnekėti sunku. Ataskaitinėse VDA savianalizės suvestinėse vizijos, aišku, egzistuoja.

Viename iš VDA leidinių esu pastebėjęs tokių skambių frazių, pavyzdžiui, tarp strateginių tikslų – „akademijos kaip tarptautinės aukštosios mokyklos autoriteto stiprinimas“. Ar tas autoritetas šiuo metu aukštas ir kaip jis stiprinamas? Ar šiuo aspektu skiriasi situacija Kauno ir Vilniaus padaliniuose?

Paprastai autoritetingesnis tas, kuris yra turtingesnis. Aišku, kad Vilniaus padalinys tokiu atveju yra „autoritetingesnis“, nes turi ir skirsto visą VDA biudžetą bei valdo pirminę informaciją. Tikriausiai naivu tikėtis, kad biudžetas bus skirstomas tolygiai tarp visų padalinių. O ką reiškia didesnis biudžetas ar pirminės informacijos neturėjimas?

Tai patalpų renovacija, darbai ir mokymui skirta įranga, lėšos, skirtos projektams

rašyti, finansavimas, skirtas užsienio ir įdomesnių Lietuvos menininkų paskaitoms, pažintinės kelionės ir parodų lankymas studentams, praktikos Lietuvoje ir užsienyje ir t. t.

O ką reikštų, remiantis Tavo dėstytojo patirtimi, tokia frazė – „orientuojame studijų procesą į studentus ir jų karjeros poreikius bei lūkesčius“?

Šiuo metu katedroje esame apklausę visų kursų studentus, kurią specializaciją besimokantieji Taikomosios grafikos programoje jie laikytų prioritetu: poligrafinės iliustracijos, internetinės iliustracijos, plakato, komercinės poligrafinės knygos, elektroninės knygos, poligrafinės ir elektroninės knygų leidybos marketingo ir verslo pagrindų specializacijos? O gal klasikinio estampo, skaitmeninio estampo, konceptualaus meno, konceptualaus meno istorijos, autorinės knygos, parodų organizavimo specializacijos?

Keturi penktadaliai nurodė pirmąją kryptį, pabrėždami ir antrosios svarbą siekiant bendro rezultato. Motyvacija paprasta – lengviau susirasti darbą ir pragyventi. Artimiausioje ateityje keisime programą pagal studentų poreikius.

Tokių specialybių kaip tapyba, skulptūra, multimedija (jei apskritai, šiandienos supratimu, jas galima laikyti specialybėmis) kontekste tavo cituota frazė skamba gana keistai. Keistai skamba ir auditorių reikalavimas atvesti į audito posėdžius darbdavius. Daugelis baigusiujų iš tiesioginės savo kūrybinės veiklos nepragyvens.

Visame pasaulyje menininkai kažkur dirba, kad pragyventų, o laisvu laiku užsiima menu. Retas kuris bus finansuojamas ir galės gyventi iš kūrybos. Sovietmetis išugdė didžiulę parazituojančių menininkų armiją, kurie pyksta ant viso pasaulio, kad jiems neduodami pinigai už jų „dvasingą“, bet dažnai visuomenei visiškai nereikalingą kūrybą.

Grišiu prie anksčiau išsakytų minčių, kad menas turi būti reikalingas valstybei, reikalingas žmogui kaip tam tikra marketingo, komunikavimo, kultūrinių, socialinių, ekonominių įžvalgų priemonė, siekiant savų nacionalinių tikslų. Tokį meną valstybė privalo remti ir skatinti. Tokį meną remia ir skatina visos valstybės, siekdamos savų tikslų, dažnai ir kitų neturtingesnių valstybių menininkų pajėgomis (vienas pavyzdžių – VDA bonusai už tarptautiškumą).

Manyčiau, programų skirstymas pagal darbo įrankius yra gerokai pasenęs. Ir čia mes tikrai atsilieiname nuo pilietinių visuomenių, kurios nuo mokyklos suolo aiškina vaikams, kam menas žmogui reikalingas ir kad menas yra žmogaus kasdienybės dalis. Deja, mes vidurinėse mokyklose vis dar paįšome gipsines galvas, ateities piliečius vadindami negabiais ir nesuprantančiais meno, labiau panašėdami į vienodai žygiuojančių sovietinių kareivių gretas, nei į mąstančių žmonių bendruomenę.

Dar vienas įdomus sakinytis – „tapatybė – atsakomybė grindžiama kilme ir kultūra, išipareigojimas saugoti ir plėtoti savitus bruožus daugiakultūroje aplinkoje“. Kaip pakomentuotum šį į VDA vertybes įrašytą sakinį?

Ilgos nacionalinės meno mokyklos meno formoje paieškos atvedė į niekur. Nacionalinis menas tai nacionalinių interesų sklaida. Nacionaliniai interesai, mano supratimu, yra ir žmogiškumą dėl įvairiausių priežasčių ignoruojančių įvairių institucijų ir valdžių kritika. Keista, kai Nacionalinėje galerijoje kabo kolaboravusių su okupacinėmis valdžiomis menininkų darbai. O okupacinis ideologinis menas pateikiamas kaip visai neblogas savąja forma. Įdomu, prancūzai, rusai ar lenkai taip pat gerai vertina savų menininkų, kolaboravusių su hitleriniu režimu, kūrybą? Gal aš ko nors nežinau ir nesuprantu? O gal tai ir yra „saviti kultūriniai bruožai“ daugiakultūroje aplinkoje?

Gal galėtum papasakoti apie konkurencinę kovą tarp „euro programų“ ir „studentų rinkų“ ieškojimo? Kas tai per burtažodžiai? Kaip yra orientuojamasi į Vakarų ar į Rytus?

Esame Europos Sąjungoje. Tai reiškia, kad norėdami išlikti, turime turėti kritinį skaičių besimokančių. Mūsų vaikai važiuoja mokytis ne tik į Vilnių ar Kauną, bet ir į turtingesnių, kultūriškai, ekonomiškai ir socialiai stipresnių valstybių universitetus. Dalį jų prarandame ir natūralu, kad, kaip ir visoje Europoje, turime stengtis, kad pas mus taip pat kažkas atvažiuotų mokytis. Pavyzdžiui, Lietuvos sveikatos mokslų universitete šiandien mokosi daugiau kaip 500 studentų iš užsienio – šiuo metu LSMU tarptautinis ryšių ir studijų centras aktyviai ieško naujų rinkų ir buvusiose postsovietinėse respublikose. Moka už mokslą, nuomojasi butus, lankosi kultūros renginiuose, kitaip sakant – yra ne tik mums ekonomiškai naudingi, bet ir kažkuriuo aspektu tampa mūsų kultūriniais ambasadoriais grįžę namo.

Reikia suprasti, kad VDA yra specifinė mokykla. Baigusieji tiek pas mus, tiek turtingose Europos valstybėse, dažnai neturi nuolatinių pajamų. Lietuvos kultūrinė rinka ir aplinka tokioms specialybėms yra visiškai neparanki. Lietuva taip pat nėra kultūrinės traukos centras. Studentai iš Vakarų Europos, mano žiniomis, čia važiuoja nebent pagal ERASMUS programos tarptautinius mainus. Kaina už suteiktas tokio pobūdžio žinias yra aukšta net ir senosios Europos piliečiui. Taigi, nematau priežasčių, kodėl į Lietuvą turėtų važiuoti mokytis meno studentai iš Vakarų Europos. Kas kita – Rytų (ypač buvusios Sovietų Sąjungos) rinka. Manau, kad buvusių sovietinių respublikų piliečiai ir ypač tų, kurių nėra tarp Europos Sąjungos narių, mielai atvažiuotų mokytis į VDA. Priežasčių tam, manyčiau, yra keletas.

Pirma – Lietuva yra Europos Sąjungoje, ir studentas, baigęs VDA, gali tikėtis joje pasilikti gyventi. Antra – mūsų infrastruktūra jų negąsdina, nes prie (po)sovietinės netvarkos apraiškų jie yra įpratę. Trečia – jų supratimu, mes vis dar esame šiek tiek europietiškesni, kitokie ir čia yra ko pasimokyti. Tačiau mūsų strategams maloniau važiuoti į Vakarų Europos universitetus ar mokslo muges, mat ten gali patys pasipinigauti per įvairius projektus. Su Rytų rinka reikėtų patiems užsidirbti. Taigi, Rytų rinkos dažniausiai mūsų nedomina. Gerai tai ar blogai – ne man spręsti.

Gal kiek perspausiu, bet mūsiškiams orientuotis į, sąlygiškai sakykime, „Rytus“ – yra „ne lygis“. O tai, kad tos pačios ES arba ekspansyvių kitakalbių ES kultūrų atstovams mes patys atrodome „puslaukiniai“ arba „ne lygis“, tiesiog neįdomūs – mums nė motais? Ar teisingai supratau Tavo mintį?

Taip. Visiškai teisingai.

Kiek suprantu, vienas iš kultūrinės ideologijos ir propagandos ramsčių – kryptinga ir gerai organizuota vietinė regioninė politika, kuri reiškiasi ne tik pavieniais arogantiškų profesorių iš sostinės vizitais į „provinciją“ pamokyti tamsuolių ir padovanoti keleto albumų, bet gerai aprūpintos materialinės bazės, išvystytos infrastruktūros, kūrybiškų tarpusavio ryšių organizavimas. Ką, tavo manymu, yra šiuo aspektu nuveikusi VDA?

Pajuokausiu... Kadangi nuvažiavę į Briuselį mūsų tarptautiniai ir žinomi profesoriai, švelniai tariant, yra nelabai žinomi (anais laikais Maskvoje buvo labiau gerbiami), tai pasipuikuoti jie gali prieš Kauno, Telšių ar Alytaus „tamsuolius“. Nors dažniausiai sostinės profesūra ir čia neatvažiuoja, mat buhalterija yra Vilniuje, taigi pinigų provincijoje gauti neišeina. Prestižinius diplomus taip pat geriau vertina gautus Varšuvoje, o dar geriau – Briuselyje. Taigi ir vertingų diplomų čia nėra.

Jei rimtai, pasakysiu paprastai – tavo minėtų ryšių smarkiai trūksta. Dažnai į VDA

padalinius esančius „provincijoje“ žiūrima kaip į nevisaverčius, su „savotišku mentalitetu“, kurie reikalingi labiau kaip kritinė masė bendram didesniam valstybiniam finansavimui gauti, ir skirstant jį tarp padalinių esame su „savo interesais“ dažnai pamirštami. Jei kam teko lankytis VDA „Titanike“ ir tuo pačiu VDA Kauno dailės fakultete, supras, apie ką šneku.

Kultūrinės ideologijos ir propagandos šūkis – „kryptinga ir gerai organizuota vietinė regioninė politika“, panašu, yra virtęs dar viena postsovietinės nomenklatūros tautosakine kliše. Daug pasakanti ir tuo pat metu nieko nereiškianti.